

معافیت‌های بیمه‌ای چالش مهم تأمین اجتماعی

بدهی انباشته دولت در قبال معافیت‌های بیمه‌ای، منابع سازمان را تحت فشار قرار داده و ادامه این روند، صندوق‌ها را به سمت ناترازی مالی و بحران تعهدات سوق می‌دهد



▲ برخی گروه‌های شغلی خاص مانند کارگران ساختمانی از معافیت بیمه‌ای برخوردارند و دولت موظف است بخشی از حق بیمه آن‌ها را تأمین کند

۳۰ گروه مشمول معافیت بیمه‌ای

براساس آمارهای رسمی سازمان تأمین اجتماعی، در حال حاضر حدود ۳۰ گروه از اصناف مختلف شاغل، به واسطه تعهد دولت، امکان بهره‌مندی از پوشش بیمه‌ای و دریافت مزایای درمانی، بازنشستگی و سایر خدمات سازمان را دارند. این در حالی است که دولت با پرداخت بخشی از حق بیمه این گروه‌ها، تعهد خود را نسبت به تأمین اجتماعی اِجرامی کند و این سازمان نیز موظف است در برابر بیمه‌شدگان مذکور، خدمات لازم را ارائه دهد. قالیبافان، بافندگان، کارگران ساختمانی، زنان سرپرست خانوار، زنبورداران، صیادان، باربران، رانندگان و کارفرمایان صنفی کم‌درآمد، از جمله این گروه‌ها هستند.

مصطفی سالاری، مدیرعامل سازمان تأمین اجتماعی، هدفهم‌آرديهست در شورای اداری بیمه و درمان استان آذربایجان شرقی، ساماندهی و اصلاح معافیت‌های بیمه‌ای را از برنامه‌های اصلی سال جاری این سازمان اعلام کرد. او همچنین هشتم شهریور، در نشست با

نمایندگان تشکل‌های کارفرمایی استان فارس، تأکید کرد که هزینه معافیت‌های بیمه‌ای نباید از جیب سایر بیمه‌شدگان پرداخت و منابع آن باید از طریق مالیات تأمین شود.

آمارها چه می‌گویند؟

براساس داده‌های آماری سازمان تأمین اجتماعی، بیش از ۵۳ درصد جمعیت کشور، معادل حدود ۴۸ میلیون نفر، تحت پوشش این نهاد قرار دارند. از این میان، بیش از ۱۶ میلیون و ۸۰۰ هزار نفر بیمه‌شده اصلی هستند که خودنسبت به پرداخت حق بیمه متعهدند. در مقابل، تعداد بیمه‌شدگان خاصی که مشمول کمک دولت و بهره‌مند از معافیت‌های بیمه‌ای هستند، در حدود ۴ میلیون و ۶۰۰ هزار نفر برآورد می‌شود.

این جامعه آماری گسترده شامل رانندگان با بیش از ۷۶۹ هزار نفر، کارگران ساختمانی بالغ بر ۶۱۲ هزار نفر، کارفرمایان صنفی با حدود ۲۱۱ هزار نفر، بافندگان با ۱۹۱ هزار نفر، خادمان مساجد نزدیک به ۱۹ هزار

نفر و زنبورداران بیش از ۲ هزار و ۳۰۰ نفر است. حجم وسیع تعهدات کوتاه‌مدت و بلندمدت نسبت به این گروه‌ها، نیازمند پایبندی دولت به پرداخت به موقع حق بیمه است؛ مسئله‌ای که در دهه‌های گذشته کمتر مورد توجه قرار گرفته و آسیب‌هایی جدی به منابع سازمان وارد کرده است.

علی هقان کیا، رئیس کانون کارگران بازنشسته تأمین اجتماعی تهران، اجرای برخی قوانین تحمیلی و ارائه خدمات به گروه‌های مشمول معافیت بیمه‌ای را از موضوعاتی می‌داند که ارتباط مستقیمی با منابع سازمان ندارند، اما تعهدات بلندمدت قابل توجهی برای تأمین اجتماعی ایجاد کرده‌اند.

علاوه بر این، بازنشستگی پیش از موعد بار مالی سنگینی بر دوش سازمان تحمیل کرده، به‌طوری که بیش از نیمی از بازنشستگان و مستمری‌بگیران تحت پوشش، مشمول قوانین بدون تأمین منابع مالی هستند. بر اساس داده‌ها، حدود ۳ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر به عنوان بازنشسته و مستمری‌بگیر به دلیل این

مقررات تحمیلی تحت پوشش سازمان قرار گرفته‌اند. هقان کیا همچنین به تعهدات مربوط به پرداخت سهم سه درصد حق بیمه بیمه‌شدگان اجباری اشاره کرده که تاکنون به‌موقع از سوی دولت اجرایی نشده است.

لزوم تعادل منابع و مصارف

حق بیمه اصلی‌ترین رکن توازن منابع و مصارف بیمه‌های اجتماعی است و میزان و کیفیت خدمات این نظام به‌طور مستقیم از آن تأثیر می‌پذیرد. بیش از ۸۶ درصد منابع سازمان تأمین اجتماعی از محل حق بیمه تأمین می‌شود و از این رو، پرداخت منظم و به‌موقع آن برای بقای صندوق‌ها حیاتی است. با وجود چالش‌های مالی، سازمان تأمین اجتماعی در ایفای تعهدات خود به بیمه‌شدگان، به‌ویژه گروه‌های مشمول معافیت، هیچ‌گاه توقفی نداشته است. با این حال، بدهی انباشته دولت‌ها به سازمان اکنون بین ۶۰۰ تا ۱۰۰۰ همت برآورد می‌شود؛ رقمی که بخش عمده آن ناشی از سهم پرداخت‌نشده دولت برای گروه‌های حمایتی است، علی‌جهانی، کارشناس بیمه‌های اجتماعی، معتقد است گنجاندن سهم دولت در بودجه‌های سالانه ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. به‌باور او، پرداخت به‌موقع این سهم نه‌تنها ثبات مالی سازمان را تضمین می‌کند، بلکه استمرار خدمات به میلیون‌ها بیمه‌شده را نیز پایدار می‌سازد.

ضرورت اصلاح قوانین

قوانین و مقررات سازمان تأمین اجتماعی بر پایه محاسبات دقیق بیمه‌ای و تعادل منابع و مصارف شکل گرفته است. هرگونه اجرای ناقص این قوانین نه‌تنها کیفیت خدمات بیمه‌ای، درمانی و بازنشستگی را تضعیف می‌کند، بلکه هزینه‌های مضاعفی بر دوش سازمان می‌گذارد و توازن مالی آن را برهم می‌زند. بازنگری و اصلاح قوانین موجود ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است تا از افزایش بار مالی جلوگیری شود و استمرار خدمات تضمین شود. در این میان، سهم ۷۰ درصدی دولت در پرداخت حق بیمه گروه‌های مشمول معافیت باید به‌طور شفاف در بودجه‌های سالانه لحاظ و به‌موقع پرداخت شود؛ اقدامی که هم بدهی‌های انباشته را کاهش می‌دهد و هم توان سازمان برای انجام کامل تعهدات را تقویت می‌کند. واقعیت این است استمرار خدمات تأمین اجتماعی جز با وصول به‌موقع حق بیمه میسر نیست. اصلاح قوانین و ساماندهی معافیت‌ها می‌تواند راهی پایدار برای تضمین ثبات مالی و ارتقای رفاه اجتماعی در آینده بگشاید.

فرار بیمه‌ای؛ تهدید خاموش آینده کارگران

کارفرمایان با کاهش حق بیمه و ثبت دستمزد کمتر، امروز هزینه‌های خود را سبک می‌کنند اما فردای کارگران با مستمری ناکافی مواجه است

این دلیل که در سال‌های کاری خود فقط حداقل مزد گرفته‌اند، بلکه به این دلیل که دستمزد واقعی‌شان هرگز در لیست بیمه ثبت نشده است. حتی در میان بیمه‌شدگان شاغل، حدود ۷۰ درصد با حداقل حقوق اعلامی در سامانه مواجه‌اند. این آمار نشان می‌دهد فرار بیمه‌ای دیگر یک تخلف موردی نیست، بلکه به ساختاری مزمن در بازار کار بدل شده است. کارگران امروز شاید با دریافتی نقدی بالاتر از آنچه روی کاغذ آمده، زندگی را می‌گذرانند، اما آینده‌شان در گرو توافقی است که از بیمه‌شان کاسته است. به بیان دیگر، مزد واقعی امروز پنهان می‌شود تا فردا مستمری ناکافی رقم بخورد. این همان تهدید خاموشی است که هر سال هزاران بازنشسته تازه را به صف حداقل‌بگیران اضافه می‌کند.

از سوی دیگر، تأمین اجتماعی نیز قربانی مستقیم این روند است. منابع این سازمان که باید متکی بر حق بیمه واقعی میلیون‌ها کارگر باشد، با پرداخت‌های ناقص و گزارش‌های دستکاری‌شده کارفرمایان به شدت تحت فشار قرار گرفته است؛ در نتیجه، صندوق‌ها نیز با خطر ناترازی مالی و کاهش توان برای پرداخت تعهدات روبه‌رو می‌شوند. این چرخه معیوب نه تنها آینده کارگران، بلکه ثبات اقتصادی کشور را تهدید می‌کند.

ضرورت بازگشت به واقعیت مزدی

فرار بیمه‌ای تنها زمانی مهار خواهد شد که واقعیت دستمزد‌ها در سامانه‌های

تأمین اجتماعی بازتاب یابد. اگر کارفرمایان ملزم به ثبت مزد و مزایای واقعی شوند، هم کارگر در آینده احساس امنیت بیشتری خواهد داشت و هم سازمان به منابع پایدار دست خواهد یافت. اما اجرای این سیاست نیازمند دو شرط است: نظارت قوی‌تر دولت و همراهی خود کارگران. مشکل زمانی دوچندان می‌شود که برخی کارگران نیز به دلایل کوتاه‌مدت، با کارفرما برای پرداخت بیمه حداقلی توافق می‌کنند. در ظاهر، سهم هفت درصدی خودشان سبک‌تر می‌شود و مزد نقدی بیشتری دریافت می‌کنند، اما در عمل سرمایه فردای خود را خرج امروز کرده‌اند. این فرهنگ باید تغییر کند و آگاهی عمومی نسبت به پیامدهای فرار بیمه‌ای افزایش یابد. تأمین اجتماعی از سال گذشته بیست طرح تحولی را برای بازسازی منابع و ارتقای خدمات آغاز کرده است. در میان آن‌ها، مدیریت وصول منابع و مقابله با فرار بیمه‌ای جایگاه ویژه‌ای دارد. هدف روشن است: ایجاد عدالت در پرداخت حقوق و مستمری‌ها، نه فقط امروز، بلکه در دهه‌های آینده. برای تحقق این هدف، راهی جز واقعی‌سازی مزد و برخورد با لیست‌های صوری وجود ندارد.

فرار بیمه‌ای امروز به ظاهر باری از دوش کارفرما برمی‌دارد، اما در حقیقت بمبی ساعتی در زیرساخت رفاهی کشور است. هرچه زمان می‌گذرد، شمار بیشتری از کارگران بازنشسته با مستمری ناکافی روی صحنه خواهند آمد و فشار بر سازمان تأمین اجتماعی بیشتر خواهد شد.



سیدمهران جمالیان

رئیس شعبه ۲۲ تأمین اجتماعی تهران

فشار معافیت بیمه‌ای بر تأمین اجتماعی

بار مالی بیمه‌شدگان خاص به سازمان تأمین اجتماعی و دولت فشار مضاعف وارد می‌کند و نیازمند بازنگری فوری قوانین است. معافیت‌های بیمه‌ای برای ۲۶ گروه حمایتی، هم تعهدات مالی سازمان را سنگین کرده و هم دولت را به پرداخت حق بیمه‌ها ملزم می‌کند. هرچند سازمان تأمین اجتماعی موظف است خدمات بیمه‌ای و درمانی را بدون وقفه ارائه دهد، اما پرداخت نشدن به موقع حق بیمه‌ها باعث انباشت دیون و فشار مالی قابل توجه می‌شود.

آمارها نشان می‌دهد حدود ۴ میلیون و ۶۰۰ هزار نفر از خدمات این گروه‌ها بهره‌مند می‌شوند. دولت به دلایل بودجه‌ای قادر به پرداخت همزمان سهم بیمه‌این افراد نیست و همین مسأله روی هم انباشته شده و بار مالی سازمان را افزایش می‌دهد. از سوی دیگر، سازمان بدون توقف خدمات‌دهی موظف به ارائه بیمه و درمان است؛ حتی زمانی که دولت حق بیمه‌ها را پرداخت نکرده باشد.

اصلاح قوانین معافیت بیمه‌ای ضروری است. سازمان تأمین اجتماعی در برنامه‌های خود، بازنگری اساسی در نحوه اعمال این معافیت‌ها را در دستور کار دارد. در گذشته بسیاری از کارگاه‌ها تنها با ارائه کمترین مستندات مشمول کمک دولت می‌شدند، اما اکنون باید مدارک محرز از جمله جواز و پروانه کسب ارائه‌دهند تا از مزایای حمایتی برخوردار شوند. این تغییرات به کاهش بار مالی و جلوگیری از سوءاستفاده‌ها کمک خواهد کرد.

یکی از مشکلات مهم، خطای عمدی یا غیرعمدی کارفرمایان است. برخی کارفرمایان دستمزد واقعی کارکنان را گزارش نمی‌کنند یا لیست ناقص ارائه می‌دهند؛ موضوعی که بازرسی‌ها را با چالش مواجه می‌کند. حق بیمه این گروه‌ها شامل ۳۰ درصد کل حق بیمه افراد است؛ ۲۰ درصد سهم کارفرما، سه درصد بیمه‌بیکاری و هفت درصد سهم فرد بیمه‌شده است. با معافیت‌های بیمه‌ای، سهم کارفرما باید توسط دولت پرداخت شود، حتی زمانی که مسئولیتی نسبت به این واحدها ندارد.

کمک‌های حمایتی دولت بدون بررسی کافی، برخی بنگاه‌ها را مشمول معافیت می‌کند. در سال‌های گذشته بسیاری از بنگاه‌های فاقد جواز یا مستندات حذف شدند، اما اصلاح قوانین معافیت‌های بیمه‌ای ضروری است تا هم بار مالی سازمان کاهش یابد و هم هزینه‌های اضافی دولت کنترل شود.

بازنگری باید دو محور اصلی داشته باشد: نخست، تعیین دقیق کارگاه‌های مشمول کمک دولت و دوم، صحت اشتغال افراد در این کارگاه‌ها.

بازرسی‌های سازمان تأمین اجتماعی باید بررسی کنند که افراد اعلام شده در لیست، واقعاً در واحدهای مشمول فعالیت می‌کنند یا خیر. همچنین تغییر ماهیت فعالیت برخی کارگاه‌ها، مانند تغییر از تولید به بسته‌بندی صرفاً برای استفاده از مزایا، چالشی دیگر است. در چنین مواردی حق بیمه باید بر اساس فعالیت واقعی واحد تعیین شود.

در نهایت، برنامه عملیاتی این سازمان شامل بازنگری قوانین معافیت بیمه‌ای و تعیین زمان‌بندی پرداخت سهم کارفرما توسط دولت است. تنها با اصلاح این روند، افراد مستحق می‌توانند از مزایا بهره‌مند شوند و دولت نیز قادر خواهد بود تعهدات خود را به موقع پرداخت کند.